

KLASİK TÜRK NESRİNDE ATIF VÂVININ YAZIMI ÜZERİNE ÖNERİLER

Volkan KARAGÖZLÜ¹

ÖZET

Klasik Türk nesri eserlerinde, ister estetik nesir olsun isterse belâgat kitaplarının sade ve orta üslup olarak kaydettiği eserlerde olsun atif vâvı (vâv-ı atfî) ile kurulan Farsça atif tamlamalarının (terkîb-i atfî) kullanıldığı görülmektedir. Bunların Arap imlâsına göre meftûh (ve) olarak mı yoksa Fars üslubuna göre zammeli (u, ü, vü) biçiminde okunması ile ilgili farklı kullanımlar bulunmaktadır. Hatta aynı kelimelerle kurulan ve aynı görevdeki tamlamaların bulunduğu bir eserde tamlamanın birisi atif vâvı ile okunmuşken diğeri rabit vâvı (vâv-ı rabtî) ile okunmuştur. Bu yüzden Klasik Türk edebiyatı düzyazı eserlerinde, Farsça kurula göre okunan atif tamlamaları ile Arapça kurallara göre okunan ve Türkçede bağlama grubu oluşturan “ve”nin kullanımının herhangi bir kurula bağlanmadığı görülmektedir. Atif vâvinin eserlerdeki farklı şekillerinin belirlenmesi ve kullanımının nasıl olması gerektiğinin çözülmesi, eserlerdeki karmaşayı ortadan kaldıracak gibi yazım ve kural birliğine uyulmasını da sağlayacaktır. Klasik Türk nesrinde tespit edilen ikili kullanımlar, Hacı İbrahim Efendi’nin “Edebiyyât-ı Osmâniyye”, Mehmet Rifat’ın “Hâce-i Lisân-ı Osmânî”, Abdurrahman Süreyyâ “Mizânü’l-belâga” adlı kitaplarının verdiği bilgilere göre değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: atif tamlaması (terkîb-i atfî), vâv-ı atfî, vâv-ı rabtî, klasik Türk nesri

RECOMMENDATIONS ON THE WRITING OF THE REFERENCE PHRASE IN THE TURKISH CLASSICAL PROSE

ABSTRACT

Whether in aesthetic prose or in the work of the eloquence books recorded as simple and medium styles, in the work of classical Turkish prose, it is seen that Persian reference phrases are used. Researchers have a variety of savings in terms of reading of these uses, according to the Arabic orthography (ve) or Persian style (u, ü, vü). In one of the works which were formed with the same words and in the same task, one of the noun phrases was read by Persian style (atif vâvı), the other one was read with the conjunction (vâv-ı rabtî). Therefore, in the works of classical Turkish literature, it is seen that the use of the reference group according to the rules of Persian and it is read in accordance with Arabic rules and its usage in Turkish is not bound to any rules. Determining the different forms of reference phrase and deciding how to use it will eliminate the chaos in the works as well as obey the writing and rule unity. The dual usages that we have determined in classical Turkish prose will be evaluated according to the information given by some rhetoric and grammar books.

Key Words: reference phrase, Arabic conjunction, Turkish classical prose

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, volkankaragozlu@nevsehir.edu.tr

GİRİŞ

Atıf tamlaması (terkîb-i atfî) Osmanlı Türkçesinde eş, benzer veya yakın anlamlı kelimeleri bir araya getiren söz öbeğidir. Bu söz öbeğini oluşturan kelimeler arasına vâv harfi getirilir. Bu harfin okunmasında Klasik Türk edebiyatı mensur eserlerinde farklı kullanımlar mevcuttur. Bunlardan birincisi tamlamayı meydana getiren kelimeler arasındaki vâvın Farsça kurallara göre u, ü, vü olarak okunmasıdır. Böyle okunan metinlerde vâv harfi atıf vâvı (vâv-ı atfî) olarak değerlendirilir. Bu şekilde kurulan söz öbeği ise atıf tamlaması (terkîb-i atfî) olarak isimlendirilir. Diğeri ise vâv harfinin Arapça kurala göre, rabıt vâvı (vâv-ı rabtî) biçiminde “ve” olarak okunmasıdır. Bu tür kullanımlarda ise tamlama Türkçede bağlama öbeği oluşturur. Bazı mensur eserlerde daha önce aynı kelime grubunda Farsça üsluba göre kurulan tamlamanın eserin diğer sayfalarında Arapça kurallara göre okunduğu gözlenmiştir. Bazen de aynı sayfada vâvın iki biçimde yazıldığı görülmektedir. Bu tür farklı okunuşlar hakkında İsmail Ünver “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” adlı makalesinde şunları söylemektedir:

“Manzum metinlerde atıf vâvları ile bağlaç olan (rabıt) vâvların okunuşları bazı istisnalar dışında aynı kurala bağlıdır. Hâlbuki mensur metinlerde atıf vâvları gereğine göre “u”, “ü” ve “vü” okunurken, rabıt vâvı daima “ve” okunmak zorundadır. Çevriyazılı mensur metinlerde en çok karşılaşılan tutarsızlık ve yanlışlar burada görülmektedir. Bu yanlışları ortadan kaldırmak için önerilebilecek bir yöntem yoktur. Çevriyazı yapanın bu iki türlü “vâvı” birbirinden ayırabilecek bilgi ve dikkate sahip olması gerekir.” (s.71)

Eserlerin ait oldukları yüzyılın fonetik özelliklerine göre doğru okunması, tekâmül etmiş bir metne ulaşma noktasında önemli bir adımdır. Bundan dolayı klasik edebiyat metinlerinde aynı sayfada kural birliğini bozacak uygulamaların olması, metnin doğru okunmasında, dolayısıyla güvenli bir nüsha oluşturulmasında birtakım şüpheleri de beraberinde getirir. Aşağıdaki örneklerde² tamlamaların okunmasındaki farklılıklar tespit edilecek ve bunların belâgat ve dilbilgisi kitaplarına göre nasıl olması gerektiği tartışılacaktır. Böylelikle atıf vâvının, rabıt vâvından ayrılmasında bir yöntemin ortaya konulup konulmayacağı üzerine önerilerde bulunulacaktır.

“Menâhicü'l-İnşâ” dan alınan örnekler:

“...uludan kiciden her kim var ise müşârün-ileyh hizmetin nâzır **ve** mütevellî bilüp cânibin azîz **ü** muhterem dutalar.” (s.84), cümlesinde nâzır ve mütevellî kelimeleri her ikisi de aynı anlamda olmasına rağmen atıf tamlaması olarak okunmamıştır. Azîz ve muhterem kelimeleri atıf tamlaması biçimindedir.

“...günde kırk akça vazîfe muayyen **ve** mukarrer kılup buyurdum ki...” (s.84)

“...Yüzi acz topırağına urup duâ **vü** senâ itmekden sonra...” (s.63)

Muayyen ve mukarrer kelimeleri anlamca ilgili olmasına rağmen tamlama bağlama öbeği olarak kurulmuştur.

² Yazının amacı kişi veya kişileri eleştirmek değil doğruya ulaşmak olduğu için alıntılarda kaynak gösterilmeyecek, örneklerde eser isimlerine ve sayfalarına yer verilecektir. Burada dilbilgisi kurallarına uygun bir biçimde okunmuş, eksiklerinden mümkün olduğunca arındırılmış tarihî bir metnin nasıl oluşturulması gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır.

“Münşeât-ı Âsım”dan:

“...misâl-i nîze-i rummânî kılmayıp gonce-sıfat dem-beste **ve** hâmuş olalar...” (s.3)

“...istilâ-yı hayret ile nice dem-beste **vü** ebkem olmaz ki...” (s.4)

“...kulûb-ı yârânı germiyyet-i sohbetleriyle gül gibi güşâde **ve** handan eyleye, âmin.”

“...hâtır-ı refet-mutâdların şeb-nem-i sıhhatle hemîşe güşâde **vü** handan...”

Aynı kelimelerin okunuşundaki ikilik görülmektedir.

“Tursun Bey Tarihi”nden:

“...Evelâ vüzerâ **vü** ümerâsına ve kullarına ilâm ü ilân itti ki...ve bunun tasdîki **vü** tekîdi için,” (s.67)

“...bunun gibi suyu sarây-ı firdevs-âsâsına ve hammâmata **vü** mahallâta taksîm itti.”(s.70)

Tamlamayı oluşturan ilk kelimeler ek almasına rağmen Farsça kurala göre tamlamalar kurulmuştur.

“Ahlâk-ı Alâî”den fenâ kelimesinin kullanıldığı yerlerdeki farklı yazılışlar şu şekildedir:

“...nefs-i insânîye fenâ **ve** helâk ârız olmak muhâldür.”

“ Eğer mevt **ü** fenâ olmazsa, eczâ’-i anâsır...” (s.351)

“Mülâhaza ide ki mevt **ve** fenâ der-miyân, ve enfâs-ı re’s-i mâl-ı insân...” (s.402)

“... ve ser-i menzil-i mevt **ü** fenâda kalmışlar.”(s.418)

“Amma bendeyi künc-i iflâs **ü** fenâdan sâha-i tüvân-gerî vü gınâya çıkarmak...” (s.458)

Fenâ kelimesi alıntılarda tamlamadaki diğer kelimelerle aynı anlamda olmasına rağmen vâv harfi farklı şekillerde okunmuştur.

Bu örnekleri artırmak mümkün... Alıntılardan görüleceği üzere aynı metinde atıf tamlaması biçiminde okunan kelimelerin rabîv vâvı ile bağlandığı görülmektedir. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için belirli bir yöntemin veya en azından birtakım kuralların olup olmadığı sorusuna cevap vermek gerekir.

ATIF TAMLAMASI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Söz grubunu oluşturan kelimeler arasında kullanılan vâvın, Farsça kurallara göre mi yoksa Arapça kurallara göre mi okunacağını veya hangi şartlarda atıf vâvı biçiminde veya “ve” okunacağını belirlemede belâgat ve dilbilgisi kitaplarından faydalanılması gerektiği düşünülmektedir. Burada bazı belâgat ve dilbilgisi kitaplarından atıf vâvı ile ilgili bilgiler bir araya getirilip adı geçen kitaplardaki bilgilere göre tamlamaların okunuşu hakkında

kurallar sunulmuştur. İlgili bölümlerin orijinal ve aktarılmış biçimleri karşılaştırma yapabilmek için ekler kısmına kondu.

Hacı İbrahim Efendi'nin Edebiyyât-ı Osmâniyye³ adlı eserinde atıf tamlaması, iki yerde ele alınmaktadır. Bunların ilki "Kelimelerin ve Cümlelerin Yek-dîğere Atf u Rabtı" başlıklı bölümdür (s. 54-61). Yazar bu bölümde kelimelerin ve cümlelerin değişik bağlaçlar ile bir araya nasıl getirildiğinin örneklerini verirken konumuzla ilgili olan atıf vâvının okunmasına da değinir. Yazar öncelikle atıf vâvının cümlelerde kullanıldığı ve kullanılmadığı yerleri verir. Vâvın yokluğunda ne gibi sıkıntılar ortaya çıktığını örneklerle anlatır. Bundan sonra atıf vâvının "ve" olarak okunması gerektiği yerleri örnekleri ile açıklar. Bunlar:

- 1) Cümlelerin arasında kullanılanlar: "Sizin vüfûr-ı dirâyetiniz ve kemâl-i fetânetiniz 'âmmе 'indinde müsellemdir **ve** muttasıf olduğunuz ahlâk-ı kerîme cihetiyle dahi kadr u şânınız pek mübeccel **ve** gâyetle muhteremdir."
- 2) Zamirlerden sonra gelenler: "Sizin mehâsin-i şiyeminizi vasf eylemek ne benim **ve** ne de benim gibi hâmeleri beyân-ı küh-i ahvâlden kâsır olanların haddi değildir."
- 3) Tenvinli kelimelerden sonra. (Bu kurala şiiirde istisna kaydı düşülmüştür.) : "Herkesin tavren **ve** fi'len ahvâl-i mahsûsası vardır." (Bu kural için, tenvinli kelimeler şiiirde kullanıldığında cümleden vâvın düşürülüp ilk tenvinli kelimenin sonunun zammeli olarak okunabileceği bilgisi verilerek şu örnek yazılmıştır: "*Lafzan u ma'nen didüm târihini.*")
- 4) Seci yapılan yerlerde fıkralar arasında: "Ashâb-ı fikr ü **basîret** **ve** erbâb-ı rüşt ü **rüyet** tahsîl-i 'ulûm u ma'ârifi kendilere sebab-i sa'âdet bilmiş ve nükûd-ı evkât-ı 'azîzelerini böyle sarfta tecvîz-i buhl-i imsâk eylemişlerdir."
- 5) Durum çekim eklerinin geldiği isimler arasında: *evde, çarşıda ve kitabı, kitaba* gibi ek alan kelimeler arasına getirilen vâvlar "ve" olarak okunur.

Bu maddelerde verilen kullanımlarda vâv harfi "ve" olarak okunur.

Atıf vâvı ile ilgili değerlendirmenin yapıldığı ikinci yer ise "Virgüle Dâir Makale" başlıklı bölümdür. Bu bölümde virgülün kullanılması ile ilgili görüşünü söyleyen Hacı İbrahim Efendi, bunları anlatırken atıf vâvının nerede kullanılması, kullanılmasının faydaları ve Farsça kurallara göre niçin okunmasının gereklerini anlatır (s.71-78). Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

³ Eser, tarafımızdan diliçi çevirisiyle birlikte yayıma hazırlanmaktadır.

- 1) Atıf vâvının söyleyişte hafifliği bulunur. Bu hafiflikten dolayı sonu iki ünsüz ile biten fikir, rey, hüsn, ‘umd gibi kelimeler virgülle telaffuz edildiğinde söyleyişte güçlük doğar. Bu yüzden bu gibi kelimeler Farsça kurala göre *fıkr ü rey, hüsn ü ‘umd* olarak okunduğunda dildeki ağırlık da kalkmış olur.
- 2) Sürekli söz söyleyen insanın ara sıra dinlenmesi normaldir. Dil yorgunluğu ve nefes darlığı ise söz uzadığı zaman olur. Yoksa her bir kelimeyi söyledikten sonra ne dil yorulur ne de nefes daralır. Aksine virgüllerin getirilmesiyle her bir kelimedede birer kez durmak nefesi daha çok yorar. Şimdi doğal niyetin aksine olarak dili ve nefesi zamansız duraklamalara uğratmaktan doğan, nefese musallat olan zorluk bir kimse yolda gider iken her adım başında birer kez durmaktan meydana gelecek zorluk ve sıkıntıya benzer. Eğer böyle olmasaydı asıl dil ustaları bağlananların arasında vâv harfinin kullanılmasını âdet etmezler, bağlama vâvını Osmanlılar ve İranlılar doğal olarak kullanmazlar idi.
- 3) Atıf vâvı kelime olduğundan onun bir anlamı vardır. Virgül ise yalnız bir işaret olup kelime çeşidinden olmadığından anlamı yoktur. Atıf vâvı hem kâğıtlara yazılıp görülür ve hem de ağızlardan çıkıp işitilir. Virgülü ise kâğıdı okuyan görür, dinleyen işitemez. Bu sebeptendir ki atıf vâvı yerine virgül konan sayfaları duyanlar o sayfaların bazı yerlerinin anlamını hemen anlayamazlar. Bu durum da bir dil için bozukluk ve eksikliklerdir.

Buradaki görüşler doğrultusunda atıf vâvının nasıl okunması gerektiği birinci maddede bahsedilmiş, diğerlerinde ise atıf vâvının kullanılmasının zorunluluğu vurgulanmıştır. İlk kurala göre sonu iki ünsüz ile biten kelimelerde atıf vâvı söyleyiş kolaylığı sağlamak için gereklidir.

Atıf tamlaması ile ilgili bilgilerin bulunduğu diğer kitap Mehmet Rifat’ın Hâce-i Lisân-ı Osmânî adlı eseridir. Kitapta bu bilgiler atıf bölümünde (s.66) geçmektedir. Mehmet Rifat matûf ve matûfun aleyhin tanımını yaptıktan sonra bu ikisinin arasında kullanılan vâv-ı âtife olduğunu söyler. Bunların Arapçada meftuh olarak “ve” biçiminde, Farsçada ise zammeli (u ü) okunduğunu belirtir. Bu vâvların vâv-ı mevsûle ve vâv-ı mefsûle olarak ayrıldığını kaydeden yazar ayrı yazılan vâvların (vâv-ı mefsûle) Arapça veya Farsça kurallara göre okunmasının dil zevkine bağlı olduğunu bildirir. Vâv-ı mevsûlelerin ise Farsça kuralla ötreli okunması gerektiğini söyler. Yazar anlattıklarıyla ilgili şu örnekleri verir:

Vâv-ı mevsûle örnek: İki de Arapça olan adl u ihsân

İki de Farsça olan âb u tâb

Biri Arapça biri Farsça olan emniyyet ü âsâyiş, âsâyiş ü emniyyet

Vâv-ı mefsûle örnek: Biri Arapça biri Türkçe olan dirâyet ve çalışkanlık

Biri Farsça biri Türkçe olan peder ve oğul

İkisi de Türkçe olan kaş ve göz

Mehmet Rifat'ın verdiği bilgi ve örneklerden şu sonuçlara ulaşmak mümkün:

- 1) Atıf vâvı, Türkçe kelimeler dışında Arapça ve Farsça kelimelere geldiğinde, bunların sonunda hurûf-ı imlâ, hurûf-ı medd veya hâ-yı resmiyye (â, î, û; a, e) bulunmuyorsa yani son harfleri sessiz ise Farsça kurala göre u ü biçiminde okunur.
- 2) Tamlamadaki kelimelerden biri Türkçe ise atıf vâvı Arapça kurala göre ve biçiminde okunur.
- 3) Kelimenin sonunda uzun ünlüler veya sesli harfler bulunduğu, tamlamayı oluşturan sözcükler Arapça veya Farsça ise bu durumda atıf vâvının a e veya u ü olarak okunması için kural belirtilmemiştir. Bunların okunuşu dil zevkine bırakılmıştır.

Görüldüğü üzere burada tamlamaların okunuşunda anlam ile ilgili bir ölçüt belirtilmemiştir. Ayrıca Mehmet Rifat bu bölümün sonunda nesirde atıf vâvının “ve”, şiirde ise u ü olarak okunmasının devrin şartları olarak belirtir. Özellikle nesirde atıf vâvının yazılışıyla ilgili bilgilerin devrin yenilik arayışının ürünü olduğu yazarın açıklamasından çıkarabiliriz.⁴

Atıf tamlamasının doğru okunmasıyla ilgili değerlendirmeleri çıkarabileceğimiz bir eser de “Mizânü'l-belâğa”dır (s.235-238). Yazara göre atıf vâvının kullanılması ile kullanılmaması arasında bir fark yoktur. Kullanılmasından amaç ise söze güzellik ve düzen vermektir. Atıf vâvının bu şekilde kullanılması Fars dilinden ödünç alınmıştır. Türk dili dalgalı ve titreşimli bir yapıya meyilli olduğundan kendisinde bu özellikler bulunmayan kelimelerle bir araya gelememektedir. Bundan dolayı ifadelerin sıkışıklığı ve tıksızlığını gidermek için Farsçadan çoğunlukla u ü okunan (ötre ile) atıf vâvının alınması gerek görülmüştür (s. 236).

Yazar atıf vâvının dili süslemek için kullanıldığını anlatırken onun u ü biçiminde okunduğunu söylüyor. Görüşlerinin devamında bu atıf vâvının kullanılması için iki şartın gerekli olduğunu belirtir:

Kelimelerin seslerinin ahengine düzen vererek sözü gösterişli hale getirmek için atıf vâvının kullanımında iki şart aranmalıdır. Bunlardan biri kelimelerin Türkçe olmaması ve bununla birlikte aralarında çağrışım, karşıtlık veya fark, ayırt etme gibi anlamca yakınlık ve ortaklık bulunmalıdır. İkinci olarak birbirine ikiden fazla kelime bağlanıyorsa bunların araları açılıp ikişer ikişer birbirlerine bağlanmalıdır. Bazen şiirde zorunlu olarak Farsça kurala göre ara vermeden bu gibi kelimeler diğerine bağlanır.

Görüldüğü gibi yazar atıf tamlamalarında kullanılan vâvın Türkçenin ses yapısından dolayı bu yapıya uymayan kelimelerin alınmasıyla ilgili olduğu görüşündedir. Yazarın verdiği bilgiler şöyle düzenlenebilir:

- 1) Atıf tamlaması kurulabilmesi için kelimeler mutlaka Arapça veya Farsça olmalıdır.

⁴ “...bunların meftûh veyâ mazmûm okunmaları şive-i lisâna göre zevke menût ise de nesirde dâimâ meftûh okumak ve nazmda icâb ederse mazmûm okumak hususunda şu zamâna göre kâ'ide ittihâz etmek lâzımdır (s.68).”

- 2) Arapça ve Farsça kullanılan kelimeler Farsça kurala göre ötreli (u, ü) okunur.
- 3) Kelimelerin arasında tezat, çağrışım, fark, belirlilik gibi anlamca yakınlık, benzerlik ve karşıtlık bulunmalıdır.
- 4) Eğer arka arkaya gelen kelimeler birleştirilecekse bunları ikişer ikişer ele alarak bağlamak gerekir.

“Sefine-i Belâgat”, “Mizânü’l-belâga”yı açıklayan belâgat kitabıdır. Bu kitapta birinci maddenin açıklamasını bulmak mümkündür. Bunun yanında aşağıdaki alıntı, Arapça veya Farsça kelimelerle kurulu tamlamada atıf vâvının ötreli okunması gerektiği bilgisini de pekiştirir:

“Mizânü’l-belâga - sahife 237 Evvelâ matûf ve matûfun aleyh Türkçe olmamakla berâber... Bazılar bu sözden, lisân-ı Osmânî’de matûfından hiçbiri Türkçe olmamakla meşrûttur manâsını çıkarıyorlar. Hâlbuki bundan maksad şive-i Fârisî üzere yanî harf-i atf ötre gibi okunduğu takdirde matûfından biri yâhûd ikisi Türkçe olsa, hattâ Türkçeleşmiş olsa bile hücnat ü rekâketten ârî olmadığı siyâk u sibâk-ı ibâreden anlaşılır. Meselâ: “Üç yüz iki ve üç senelerinde bu kitâbları Zeyd’den ve Hâlid’den almıştım.” cümlelerinde Fârisî şivesince harf-i atfı zamme gibi okumak elbette hiçbir tab-ı selîme muvâfık gelmez. (s.179)”⁵

Buraya kadar verilen bilgilerden tamlama yaparken kullanılan vâvın nasıl okunacağını ve tamlama kuruluşunda belirli kurallar ortaya konabileceğini düşünülmektedir. Bunları maddeler halinde yazıp daha sonra örnek bir metin üzerinde uygulaması gösterilecektir.

- 1) Atıf tamlaması (terkîb-i atfî) aralarında karşıtlık, benzerlik, fark, ortaklık vb. bulunan en az iki eş, yakın, karşıt anlamlı kelimeyle oluşturulabilir: *dûr u cüdâ, belâ vü mihnet, pest ü bâlâ...*
- 2) Anlam ilişkisi içinde tamlamayı oluşturan kelimeler Arapça-Arapça, Arapça-Farsça, Farsça-Arapça, Farsça-Farsça biçiminde bir araya geldiğinde bunların sonları sessiz ise atıf vâvı (vâv-ı atfî) Farsça kurala göre zammeli (u ü) okunur. Özellikle atıf vâvının sonu iki ünsüz harfle biten kelimelerin bir araya getirilişinde söyleyişteki kolaylığı sağlaması önemlidir: *ceng ü cidâl, havass u avâm, müretteb ü müheyvâ, fikr ü endîşe...*
- 3) Tamlamalarda Türkçe kelimeler bulunuyor ise, Türkçe-Türkçe, Türkçe-Arapça, Arapça-Türkçe, Türkçe-Farsça, Farsça-Türkçe. Bu durumda kelimelerin arasındaki vâv, “ve” olarak okunur: *gice ve gündüz, oğul ve kardeş, çadır ve hayme, koşma ve kaçışma...*
- 4) Arapça veya Farsça kelimelerin sonu sesli ise bunların okunmasında kesin kural olmamakla birlikte yukarıdaki ölçülere göre değerlendirme yapılabilir. Anlamca ilgili kelimelerin sonunda uzun ünlüler (â, î,

⁵ Metin imlâ, noktalama ve okuyuş yönünden düzenlenerek alınmıştır.

û) ve kısa okunan a, e ünlüsü varsa bunlar vü biçiminde okunabilir. Ancak yukarıdaki bilgilerden bunların “ve” biçiminde okunabileceği ile ilgili yargılara ulaşmak mümkün olduğundan, önerimiz anlam ilgisi varsa ve kelimelerin kökeni uyum sağlıyorsa bunları Klasik Türk edebiyatı mensur metinlerinde şiirdeki gibi vü biçiminde okunmasıdır. Bu durum eserlerin okunuşundaki temayüle de uygundur: *hestî vü nistî, deryâ vü sahrâ, galebe vü kahr...*

- 5) Üçten fazla kelime bir araya getirilirse, bunlar ikişerli gruplar biçiminde okunabilir. İki grup arasına ve bağlacı getirilir: *bâğ u bostan ve ravza vü gülistân, şîr ü bebr ve mürg ü tuyûr, tazarru’ u niyâz ve zîkr ü istiğfâr...*
- 6) Rabit vâvı (vâv-ı rabtî) Arapça kurala göre “ve” biçiminde okunur. Türkçede bağlama öbekleri yapar. Kullanım yerleri şu biçimdedir:
 - a) İki cümle arasında
 - b) Nesirde tenvinli kelimeleri ayırmak için
 - c) Zamirleri birbirine bağlamada
 - d) Bağlama grubundaki ilk kelime ek aldığı anda
 - e) Seciyi oluşturan fıkraları birbirinden ayırmak için

Örnek Metinler:

Hacı Ali Efendi. Tuhfetü’l-mücâhidîn ve Behçetü’z-zâkirîn. v. 61

Zîkr-i hâzret-i ‘Abdullâh ibni ‘Amr ibni Ebî el-‘Âş rağıyâllahu ta‘alâ ‘anhümâ

İftihâr-ı erbâb-ı hidâyet muhtâr-ı aşhâb-ı inâyet âf-tâb-ı sipih-i ümem mâhtâb-ı felek-i kerem dürr-i yetim-i bahr-ı ma‘ârif cevher-i girân-mâye-i çâr-süy-ı ‘avârif mehbeţ-i envâr-ı rahmânî menba‘-ı esrâr-ı ahlâk-ı şamedânî mazhar-ı elţâf-ı yezdânî manzûr-ı nazâr-ı şerîf-i hâzret-i resûl-i rabbü’l-‘âlemîn maqbûl-i kulüb-i zümretü’l-islâm ve’l-müslimîn maşdar-ı fażl u kemâl ve ‘ilm-i ma‘den-i zühd ü takvâ ve hilm-i seyyidü’l-fukahâ’ ve’l-muhaddisîn zümretü’n-nâs-ı a’nâ Ebû Muhammed ‘Abdullâh ibni ‘Amr ibni Ebî’l-‘Âş ibni Vâ’il ibni Hâşim ibni Sa’d ibni Sa’d ibni Sehm ibni ‘Amr ibni Haşîş ibni Ka’b ibni Leviyy Kıreyşî-i Sehemî’dür rağıyallâhu ta‘alâ ‘anhu ve ‘an ebîhi ki neseb-i şerîfleri hâzret-i fahr-ı âlem resûl-i ekrem şallâllâhu ta‘alâ ve sellem neseb-i ‘âlî-hasebleri ile Ka’b ibni Leviyy’de müttehid olur ve ‘Abdullâh hâzretleri atası ‘Amr ibni Ebû’l-‘Âşdan evvel İslâma gelüp tâc-ı îmân ile ser-efrâz olmuştur ve ‘Amr ibni Ebû’l-‘Âş ki hâzret-i ‘Abdullâh’uñ babasıdır. Oğlunuñ galebese çokdur tã‘at u ‘ibâdâtta ve vera’ u perhîzkârlıkta ‘ale’l-ħuşûş iştigâl-i ‘ulümdan ve tilâvet ü kırâ‘at ve

mücâhedâtda bî-mesel ü bî-mânend hemân yegâne-i zamâne idi. Dirlere ki dört kitâb-ı mu'tetâbı okımışdur. Ya'nî Tevrât'a ve Zebûr u İncil ve Furkânı ehlinden ta'allüm tārīkıyla okıyup ma'ânî-i şerîfesin bilmişdür ve hazret-i server-i kâyinât 'aleyhi efđalü't-tahıyyetehu ve's-şalâvât şöhbet-i şerîfleri hıdmetine sayırden ziyâde müdâvemet idüp kırâ'at-ı Furkân ve ahz-ı hadîs için evvel hazretten izn ü icâzet almışdur ve yedi yüz miqdârı ehâdis-i şerîfeyi cem' idüp rivâyet ü nakl eylemişdür. Anlardan on yedi hadîsi Şahîheyn'de ve sekiz hadîsi Şahîh-i Buğârî'de ve yigirmi hadîsi Müsellem şahîhinde ve bâkî altıyüz elli beş hadîs sayır cevâmî-i ehâdisdedür. Kibâr-ı tâbî'nden cemâ'at-i kesire bunlardan hadîs-i şerîf-i nebevî rivâyet itmişlerdür. Hicretüñ selâse ve seb'in târihinden Mısr'da şehri zil'hiccetü'l-harâmda rahmet-i Haqq'a peyveste olup yine anda defn olındı. Ba'zıları Mekke-i mükerrerede sene seb'a ve sittin târihinde vefât idüp yine anda medfûndur didiler ve ba'z-ı kimesnelerdehi Filistin'de hams ve sittin târihinde fevt oldı dimişler ve ba'zılar dahi Tâyi'f'de sene hams ve hamsin târihinde rahmet-i haqq'a ulaşdı diyü rivâyet itmişlerdür.

Karaçelebi-zâde Abdülâziz Efendi. Süleymân-nâme. v. 1-b, 2-a.

Bu kitâb-ı müsteşâb ve Süleymân-nâme-i müşgîn-nikâb ki reşk-i Tâcü't-terâcim ve Behçetü'l-ahbâr ve gayret-efzâ-yı müverrihân-ı rûz-gârdur. Bir mecle-i mecelle ve mecmû'a-i ma'tbû'adur ki le'tâyif-i âsar-ı şâhensâh-ı 'âlî-tebâr Süleymân-i'tibâr ve şerâyif-i ahvâl ü e'tvâr milk-i melek-intibâh u felek-iiktidâra şâmil ü hâvî ve seyr ü esfâr ve siyer ü ahbâr-ı pâdişâh-ı kâm-kâr şâhibü'l-mefâhîr ve'l-mağâzî kuds-âşiyân Sulţân Süleymân Hân gâzî'nüñ nevrallâhu marşadehu ve 'alâ erâ'ike'l-cinân arşadehu tavsî-i hûme-i dîn ve a'lâ-yı livâ-yı mücâhidin erinde olan gâzî ü cihâd ve sa't vü icthâdını mütekeffil ü muhtevîdür. Mecârî-i sutûr-ı le'tâfet zuhûrından zülâl-i feşâhat-i tîzâh cârî ve sevâd-ı nişş-ı sa'âdet naşş-ı hurûf-ı şafvet zurûfında mâ'ül-hayât-ı meserret ü inşirâh mütevârî güyâ ki mir'âtü'z-zamândur. Her bir şâhîfe secencel-i misâlinde vücut-ı hüsn-i hîrâyid-i ihbâr ve seyr-i 'ayn-ı 'ibret-i beyn-i a'yâna nümâyân ve cevâhir-i ma'ziyye-i elfâz-ı rengin ve 'ibârât-ı şîrininden hafâyâ-yı esrâr-ı esmar ve le'tâyif ü mezâyâ-yı inşâ vü haber mânend-i çeşme-i hürşid ü mâh-ı münevver zâhir ü 'ayân fıkârât-ı şâhbâniyyesi reşk-i kalâyid-i 'ıkyân ve kavâfî-i şüleymâniyyesi inşâ-yı mürvâridi ve enfâs-ı h'âce-i cihân gibi erbâb-ı dâniş ve ehl-i 'irfânâ kuvvet-i cân olup haqqâ ki me'ânî-i kelimât-ı belâgat-simâtında meknûn u mazmûr olan me'ânî-i le'tâfet mebânî-i vâsiţatü'l-ıkdî'l-hür hür ve dürr-i binâ-guş-ı 'unvânı olmağa şâyeste vü der-hor belki her da'ıka-i enîkave remz-i mümtâz bir nüktesi firâz-ı haqqikat ü mecâzı cevheriyân-ı şehri belâgat ve şayrafân-ı bâzâr-ı fazîlet nazar-ı 'itibârında iklîl-i nesre ve 'ıkd-ı süreyyâya ber-â-berdür. Pes bu te'lîf-i la'tîf inşâsıyla müşennef-i âzân-ı ehl-i 'irfân ve müşerref-i mecâmî-i aşhâb-ı târih-i vefiyyât-ı a'yân olan ma'hdûm-ı fezâyil-mevsûm-ı 'azîzül-vücûd lâyıq-ı taşsin ü sâbâş-ı aşhâb-ı efzâl-i vücûd olup zât-ı behbûd-ı me'âlî-nemûdi e'âlî-i merâtib-i müceddid ü ikbâle 'itilâ vü şu'ud ile mu'azzez ü mükerrrem ve câme-i kâdr u hülle-i 'itibârî merâhim-i enzâr-ı pâdişâh-ı Cem-câh-ı dîde-i inşâf u 'ayn-ı 'itibâr ile nâzır olan a'yân-ı ulu'l-ebşâra ke's-ş-ı sems fî vastü'n-nehâr zâhir ü âşikârdur.

SONUÇ

Eski yazılı metni günümüz alfabesine bilimsel yollarla aktarma, metnin anlaşılması için gereken ilk basamaktır. Buradaki eksiklik ve hatalar metnin anlaşılması için gereken diğer basamakları da etkileyecektir. Bu yüzden metnin doğru kuruluşunda gösterilen her çabanın ayrı bir değeri vardır. Bunlar metnin kuruluşundaki titizliği, çalışma ve emeği gösterdiği gibi metnin doğru okunmasını, tutarlılığını ve en önemlisi metne olan güveni de sağlayacaktır. Ayrıca doğru kurulmuş bir metnin anlam tabakası sağlam biçimde kurulacak böylelikle diliçi çevirinin doğru yapılabilmesine imkan sağlayacaktır. Bütün bunlar tarihî metinlerin gelecek nesiller tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Klasik Türk edebiyatı mensur metinlerinde söz öbeklerinin birbirlerine bağlanmasında kullanılan vâv harfi, bazı durumlarda atıf vâvı biçiminde u, ü, vü; bazı durumlarda ise rabıt vâvı ile “ve” olarak okunur. Mensur eserler incelendiğinde kullanımda belirli temayüllerin olduğu gözlenmekle birlikte aynı eserde aynı yapıda kurulan tamlamaların birinin atıf tamlaması, diğerinin bağlama öbeği biçiminde okunduğu da görülmektedir. Yazının amacı bu ikili kullanımları ortadan kaldırmak için öneriler sunmaktır. Belâgat kitaplarındaki bilgiler donmuş ve kalıplaşmış biçimdedir. Oysa ki metin sahip olduğu iç dinamizmiyle daha canlıdır. Her metnin kendine ait özellikleri ve üslubu bu iç dinamizmi sayesinde farklı kullanımları ortaya çıkarır. Bu yüzden herhangi bir metinde bu önerilerin dışında kullanımlara da rastlanabilir. Tarihî bir metnin bilimsel olarak günümüz alfabesine aktarılmasına, bu önerilerin birlik sağlamasını, en azından doğruya ulaşmak adına konuya dikkat çekmesini ümit ediyoruz.

KAYNAKÇA

Baranoğlu, Şahin (1999) *Abdurrahman Süreyyâ Mizânü'l-belâga*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Başkal, Zekeriya (2011). *Sefîne-i Belâgat, Sözün Gemisi (İnceleme-Metin)*. Ankara: Taşhan Yayınları.

El-hacc İbrâhim Efendi (1305). *Edebiyyât-ı Osmâniyye*. İstanbul: Mahmûd Beğ Matbaası.

Hacı Ali Efendi. *Tuhfetü'l-mücâhidîn ve Behçetü'z-zâkirîn*. Nûr-ı Osmâniye Kütüphanesi. No. 2293. v. 61-a.

Karaçelebi-zâde Abdülâziz Efendi. *Süleymân-nâme*. Râşid Efendi Kütüphanesi. No. 914. v. 1-b, 2-a.

Mehmet Rifat (1311). *Hâce-i Lisân-ı Osmânî*. İstanbul: Kasbar Matbaası.

Ünver, İsmail (1993). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi*. C.IX. Ankara: AÜ Basımevi. s.51-91.

EKLER

El-hacc İbrâhim Efendi (1305). *Edebiyyât-ı Osmâniyye*. s. 55-59.

Bu kelimelerden herbirinin çeşitli anlamları ve başka başka dinleme yerleri vardır. Kısaca *vâv harfi* bir araya getirme içindir. /55/ yani kendisine bağlanan ile bağlanana bir hükümde toplar. Şöyle ki eğer kendisine bağlanan cümlede özne ise bağlanan de özne olur. Eğer yüklem ise yüklem, zarf ise zarf, tamlayan ise tamlayan kısacası kendisine bağlanan hangi görevde ise bağlanan da aynı görevdedir. İşte “*Halk u tekvîn bârî ta’âlâya mahsûstur.*”⁶ cümlesinde *halk* özne olup *vâv* ile bağlanan *tekvîn* dahi aynı hükümdedir. Yani *tekvîn* sıfatı şanı yüce yaratıcıya ihtisasta *halk* gibidir. Bundan dolayı *tekvîn*in *halk* ile bir araya getirilmesi zorunludur. Eğer söz söyleyen bu cümlede bağlama vâvını söylemese bile sesini öyle bir kullanır ki o kullanım bağlama harfinin sözün gelişinden anlaşılacağına işaret eder. Eğer kâtip bağlama vâvını yazıdan düşürecek olursa ya kendisine bağlanan ile bağlanana arasını biraz açık bırakmalı yahut ara yere virgöl koymalıdır. Herhâlde verilen örnekte ve emsallerinde vâvın kullanılması terk edilmesinden daha iyidir. Çünkü o vâvın kaldırılmasıyla *halk*, *tekvîn* denecek ve böyle yazılacak olsa hem *halk* kelimesinde iki sessiz harfin birleşmesi ağırlığı artırıp kelime söyleyiş bozukluğu olur ve hem de yazıda kelimelerin birlikte yazılmasından dolayı, kelimeler isim tamlamasına benzemekle kâtipliğe yeni başlayanlar bunları çok kolay karıştırırlar.

“*Bârî ta’âlâ münim ü muhsindir.*”⁷ cümlesinde de *bârî ta’âlâ* /56/ özne ve *münim* yüklem olup *vâv* ile bağlanan *muhsin* de yüklem olmakta *münim* kelimesine ortaktır. Burada ve benzerlerinde de vâvın kullanılması, terk edilmesinden daha güzeldir. Eğer vâv terk olunursa her ikisine başka başka bildirme eki getirilip “*Bârî ta’âlâ münimdir, muhsindir.*” demek uygun olur. O hâlde bu kelimeler bağlama yolundan uzaklaşıp her ikisi başka başka haber olur.

Yine “*Hakk ta’âlâ, âf-tâb-i iclâl-ı şâhâneyi âs-mân-ı fevz u nusrette tâbân buyursun.*”⁸ cümlesinde de *fevz u nusrette* kelimeleri arasında bağlama vâvının harf olarak kullanılması zorunludur. Çünkü söz gereği *fevz u nusret* âs-mânında bağlama vâvı olmazsa bağlanandaki bulunma hâli eki kendisine bağlanana gelmemiş olur, bu anlamı bozar.

Bazen bağlama vâvının kelime biçiminde kullanılma gerekliliği şiirlerde veznin doğru kullanımı içindir. Nitekim Bâkî’nin:

Ümmîd o kim du’â ki ola mûcib-i kabûl

Sûz-ı derûn u derd-i dil ü çeşm-i eşk-bâr

Her kanda ‘azm idersen ola reh-ber ü refik

⁶ Yaratma, şanı yüce yaratıcıya mahsustur.

⁷ Şanı yüce yaratıcı cömert ve ihsan edendir.

⁸ Şanı yüce Allah mükemmel kudretinin güneşini zafer ve yardım göğünde parlatsın.

Tevfik-i rab-i 'izzet ü te'yîd-i Kird-kâr⁹

/57/ beytlerinde *sûz-ı derûn* ve *derd-i dil*, *çeşm-i eşk-bâr* ve *rehber ü refî*, *rabb-i 'izzet* ve *te'yîd-i Kird-kâr* kelimelerinde de durum böyledir. Yani vâvların bu beyitlerdeki bağlananlar arasında kelime olarak kullanılmasının gerekliliği vezni korumak içindir. Buna karşılık:

Deryâ-yı rahmeti taşırur mevc-hîz ider

Seyl-âb-ı çeşm-i nîm-şeb u âh-ı subh-gâh¹⁰

beytindeki *taşırur mevc-hîz ider* kelimelerinden, veznin doğru olması için bağlama harfinin kullanılmaması zorunludur.

Osmanlı tamlamalarında bağlama vâvına bazı yerlerde Arap üslubuna göre -e eki getirilir ve bu şekilde kullanılır. Bu yerlerden biri zamirlerin sonudur. Bir de bir cümlenin sonunda diğer cümlenin önünde kullanılır. Meselâ “*Sizin anlayışınızın çokluğu ve kavrayışınızın mükemmelliği herkesçe bilinir ve yüce ahlakınız yönünden de değer ve kudret ve büyüklüğünüz pek ulu ve gayet saygıya değerdir.*” cümlesindeki ve yine “*Sizin huyunuzun güzelliklerini vasf eylemek ne benim ve ne de benim gibi hadiselerin özünü beyan etmekten uzak olan kalemlerin haddi değildir.*” ibaresindeki vâvların -e ekiyle kullanılmaları gibi.

Bağlama vâvının -e olarak okunması gereken yerlerden birisi de /58/ -an/-en eki almış kelimenin¹¹ sonudur. “*Herkesin tavren ve fiilen ahvâl-i mahsûsası vardır.*”¹² gibi. Şiirlerde bazen tenvinler dahi -u/-ü okunup vâvlar kullanılmaz. “*Lafzan u ma'nen didüm târihini*”¹³ mısrasında olduğu gibi. Birisi de eliflerin sonudur. “*Cemî-i 'ukalâ ve kâffe-i erbâb-ı nehâ bilirler ki dünyâ dâr-ı fenâ ve âhiret dâr-ı bekâdır.*”¹⁴

Birisi de seciye uyma yeridir. Meselâ “*Ashâb-ı fikr ü basîret ve erbâb-ı rüşd ü rüyet tahsil-i 'ulûm u ma'ârifî kendilere sebab-i sa'âdet bilmiş ve nükûd-ı evkât-ı 'azîzelerini böyle sarfta tecvîz-i buhl-i imsâk eylemişlerdir.*”¹⁵ cümlesindeki *basîret* ve *bilmiş* kelimelerinden sonra gelen vâvlar -e eki alarak okunurlar.

Birisi de *evde*, *çarşıda* ve *kitabı*, *kitaba* gibi -de eki ve dolaylı tümlece yakın olmakla -e veya -i okunması gereken yerlerin sonudur. Bu örneklerden anlaşıldığı üzere bağlama vâvının -e okunduğu yerler, kendisine bağlananın sonu eksiz olup ek almadığı ve bir de ek alabildiği hâlde eksiz kullanılmasının gerektiği yerlerdir. Bu yerlerde bağlanana getirilen bağlama vâvı -e ile okunur.

⁹ Ümidim içimdeki ateş, gönlümün derdi ve gözümünden akan yaşlar dua olur ve bu dua kabul edilir. Ne zaman azmedersen Allah'ın yardımı, büyüklüğü ve kuvvet vermesi (sana) yol gösterici ve arkadaş olur.

¹⁰ Gece yarısı gözünden dökülen (yaşların oluşturduğu) seller ve gündüz vaktindeki aklar, / rahmet denizini taşırır, dalgalandırır.

¹¹ elfaz-ı münevvene karşılığı olarak aktarıldı.

¹² Herkesin tavır ve davranış bakımından kendine has durumları vardır.

¹³ Kelime ve anlam olarak tarihini söyledim.

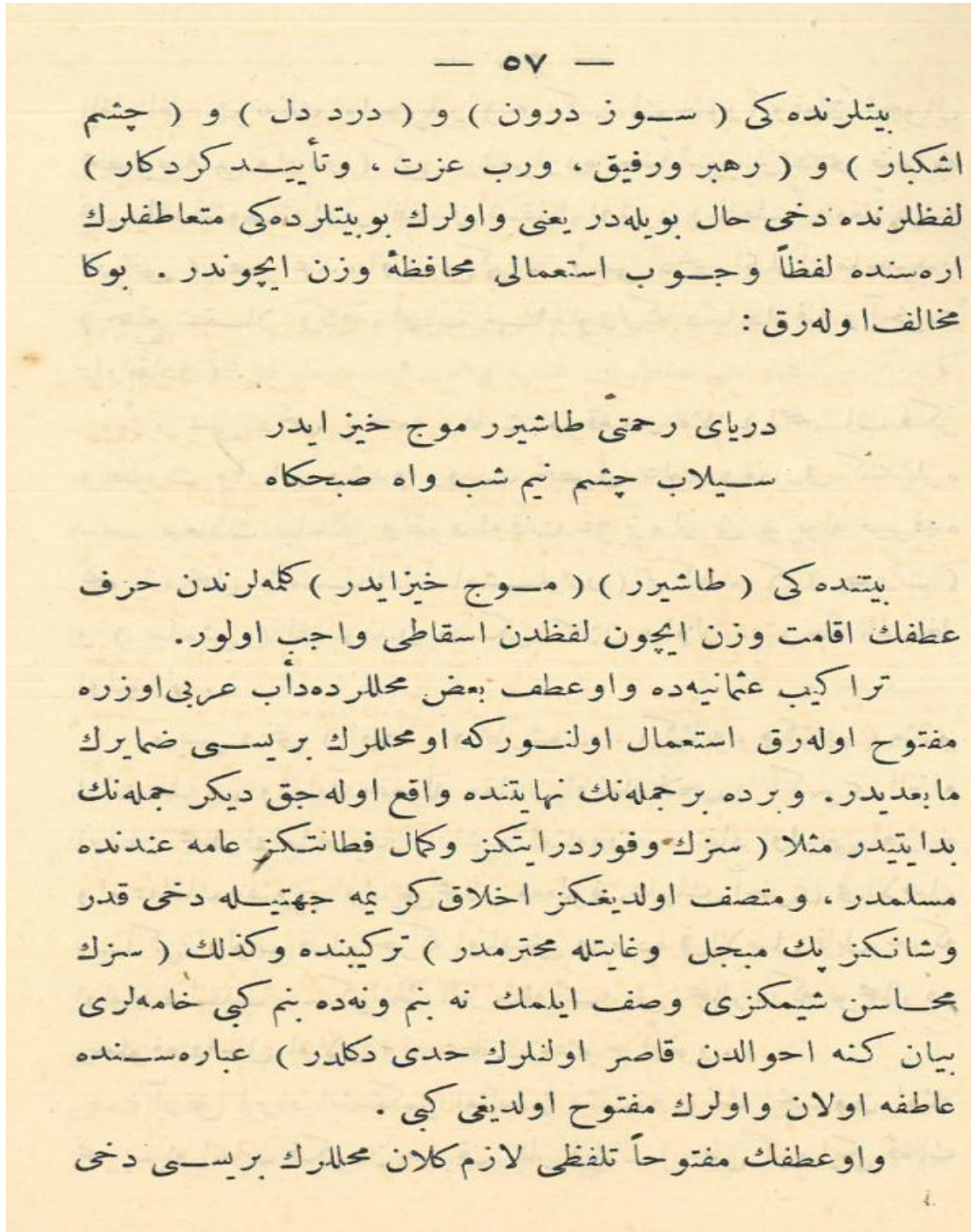
¹⁴ Akıllı kişilerin hepsi dünyanın yokluk yurdu, ahiretin ise sonsuzluk yurdu olduğunu bilirler.

¹⁵ Düşünce, görüş sahipleri ve olgun kimseler ile bakış sahipleri bilgi, sanat ve hünerleri mutluluk sebebi bilmiş ve kıymetli vakitlerinin nakitlerini bunlara harcamakta, cimrilik perhizlerinin bozulmasını uygun görmüşlerdir.

Artık, kullandığımız örneklerin dışında bu konu için başka örnek araştırmasıyla düşünceyi yormayacağız. Bazen iki fiilin /59/ arasında kullanılması gereken bağlama vâvı terk edilerek ona karşılık, kendisine bağlananın son harfi yerine bir be harfi getirilir. “Şiir öğretmeni bu şiiri görüp beğendi.” gibi ki bunun aslı “Bu şiiri gördü ve beğendi.”dir.

El-hacc İbrâhim Efendi (1305). *Edebiyyât-ı Osmâniyye*. s. 55-59.

- ۵۸ -

الفاظ منونه نك مابعديدر (هر كسك طوراً و فعلاً احوال مخصوصه-ی وارد) كبی . شعرلرده بعضاً تنوینلر دخی ضم ایله تحريك قنوب و اولر لفظدن اسقاط اولنور (لفظاً و معنیاً دیدم تاریخی) مصراعنده اولدیغی كبی . بریسی دخی الفرك مابعديدر (جمیع عقلا و كافه ارباب نهاییلورلرکه دنیا دارقنا و آخرت داربقادر) .

بریسی دخی سجعه رعایت موقعیدر مثلاً (اصحاب فکر و بصیرت و ارباب رشد و رویت تحصیل علوم و معارفی کندیلره سبب سعادت بیلمش و نقود اوقات عزیزه لرینی بویوله صرفده تجویز بخل و امساک ایلمامش لردر) ترکیبنده کی (بصیرت) و (بیلمش) لفظلرندن صکره کلان و اولر مفتوحاً تلفظ اولنورلر .

بریسی دخی (اوده . و جارشوده ، و کتابه ، و کتابی) مثللو ادات ظرف و ادات مفعوله مقارن اولمغله فتحی و یا کسری التزام اولنان محملرک مابعديدر . اشبو امثله دن مستفاد اولدیغی اوزره و او عطفک مفتوح اولدیغی محملر معطوف علیهم آخری فی الاصل ساکن اولوب قابل حرکه اولدیغی و برده فی الاصل قابل حرکه اولوبده لسبب سکوننک التزام اولدیغی محملر درکه بو محملرده معطوفه داخل اولان و او عطف مفتوح اولور .

آرتق ایراد ایتدیگمز امثله دن بشقه بونک ایچون امثله تحریسیله اتعاب فکردن صرف نظر ایلدک . بعض کره ایکی فعلک

— ۵۹ —

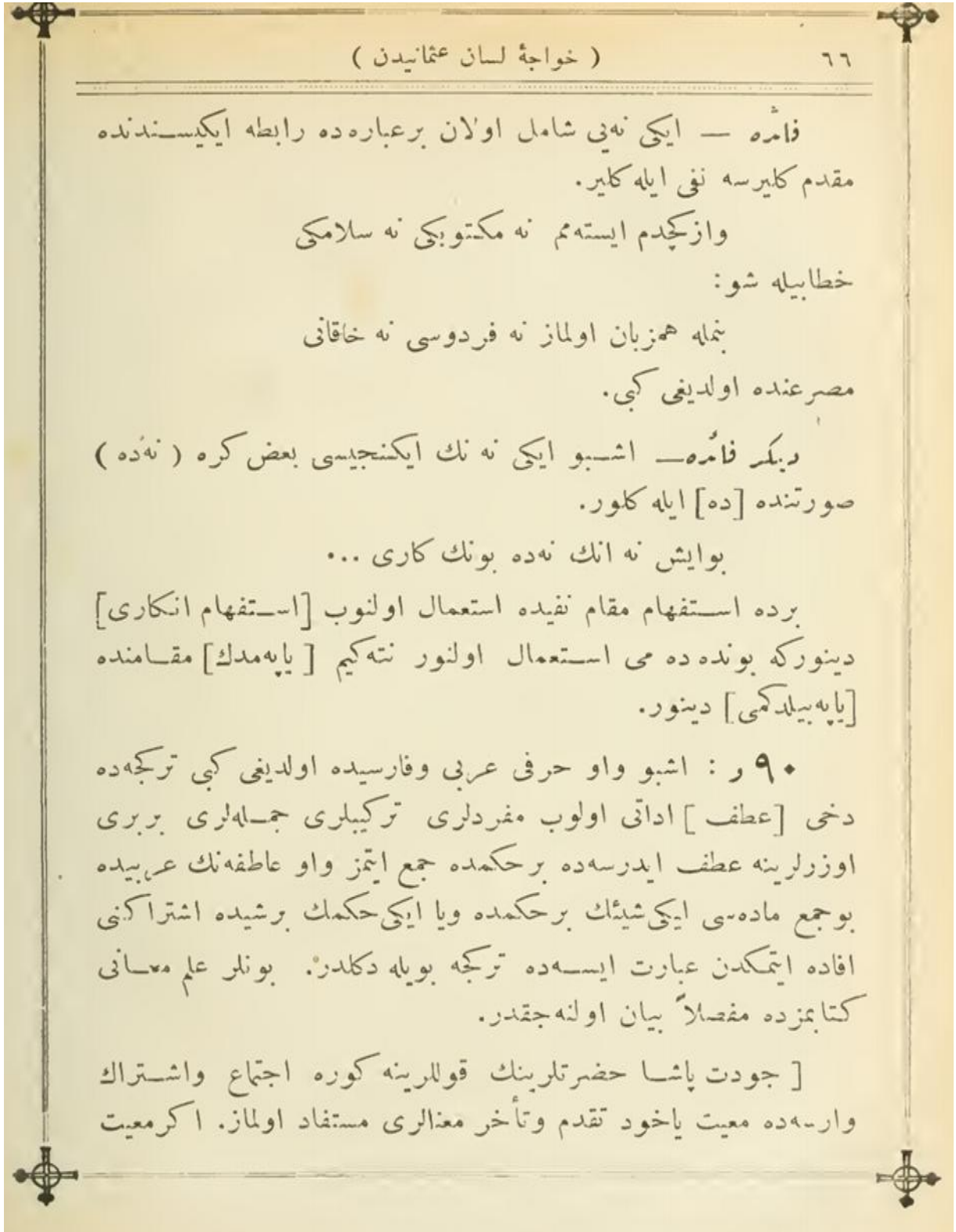
بیننده استعمالی لازمکلان و او عطف ترك اولنوب اكا بدل اولمق
اوزره معطوف علیه حرف اخیری برینه برباء ساکنه کتوریلور
(شعر معلمی بوشعری کوروب بکنندی) کی که بونک اصلی
(بوشعری کوردی و بکنندی) در.

(ده) لفظی دخی جمع ایچون اولمقده و او کیدر، شو قدر که
کثیراً ترکیبده هم معطوف علیه و همده معطوفه کلمکه مکرراً
استعمال اولنور. و همده کلمه لرك اوللرینه کلیوب آخرلرینه کلور.
مثلا (حسن افندیده شاعر در حسین افندیده) کی. و كذلك
خبرک تأخیرینه (حسن افندیده حسین افندیده شاعر در)
کی که بو مثاللرده مبتدالره داخل اولمشدر. اکر مسنده لاحق
اولور ایسه بر بشفقه مسنددها لازم کلور. و ایکنجی مسنده دخی
ینه حرف مذکور لاحق اولور (بزم برادر کاتبده اولدی
شاعرده اولدی) کی.

اگر خبرلری متغیر ایکی جمله بری برینه (ده) حرفیه عطف
اولنه جق اولور ایسه حرف مذکور یالکیز معطوفه کلور (علم ،
انسانه باعث سعادت غناده سبب رفاهیتدر) کی.

(هم) حرفی دخی جمع ایچوندر . و او ده (ده) کی مکرر
اوله رق قوللانیلور . شو قدر وار که (ده) حرفی کلمه لرك
آخرلرینه کلوب (هم) حرفی اوللرینه کلور (هم احمد افندی
کلدی ، هم علی افندی) کی که مبتدالره کلشدر و (احمد افندی
هم کلدی ، هم کیتدی) کی که خبرلره داخل اولمشدر.

Mehmet Rifat (1311). *Hâce-i Lisân-ı Osmânî*. s.66-69.

معنای افاده اولمق مراد اولنورسه [برلکده] یا خود [برابر] لفظلرندن
بری علاوه اولنور.

فلان و فلان برلکده کلدیله
فلان و فلان برابر کلدیله ... کبی
تقدیم و تأخر بیانی ایچون دخی (صکره) یا خود (بعده) علاوه
اولنور.

فلان و صکره فلان کلدی
فلان و بعده فلان کلدی ... کبی
اشبو مثاللرده کلهلر عطف ایدلدیکی کبی شو
شو کتک ایاغی و صفوتک قولى قیرلدی
جههلرنده ترکیبلر و :

فلان او قودی و فلان یازدی
کلامنده ده جههلر بربرلری اوزرینه عطف ایدلمشلردر.
عطف اولنان شیء مفرد اولسون ترکیب اولسون جمله اولسون
اکا [معطوف] دینور و بوشیء هر نه اوزرینه عطف اولینیور ایسه
اکاده [معطوف علیه] دینور بناء علیه اشبو واوده [واو عاطفه] تسمیه
اولنور.

عربیده واو عاطفه مفتوح او قوندیگی کبی فارسیده مفتوح مضموم
اوقنور و بعضاً قرائتدن ساقط اولور که لسان عثمانیده ده اصول فارسیه
اوزره اولان قرائتلر معتبردر یعنی مفتوح و مضموم اوقنور و یا خود
اوست طرفده کی کله نك اخری مضموم اوقنوب واو قرائتدن ساقط
اولور.

(خواجه لسان عثمانیدن)

٦٨

اگر مفتوح ویا مضموم او قنورسه اكا [واو مفصوله] واگر
 واو او قونمازسه اكا ده [واو موصوله] دینور.
 واو مفصوله اخرلری حروف املا اولان کله لردن صکره کلور.
 بکا وسکا . صو واتمک . یالی وکوشک
 تجره و قباغی . صحرا و جیل . شادی و ناشادی
 کبی که بونلرک مفتوح ویا مضموم او قونلری شیوه لسانه کوره ذوقه
 منوط ایسه ده نثرده دائماً مفتوح او قومق و نظمده ایجاب ایدرسه
 مضموم او قومق خصوصنده شوزمانه کوره قاعده اتخاذا ایتمک لازمدر.
 واو موصوله قرائت اولتماز و دائماً اوست طرفنده کی کله نک اخری
 حروف املا دن اولیان احوالده لاحق اولوب اول کله نک اخری
 مضموم او قنور.

عدل و احسان - کبی که بونده واو یوق کبی - عدل احسان
 صورتنده قرائت اولنور.

اخرلری حروف املا نک غیری اولان کله لردن صو کرده بعضاً
 واو مفصوله کله دیکندن بو حالدرده نه وقت موصوله نه وقت مفصوله
 کله جکنی بیلیمک لازمدر که اوده ماده آیه ایله تماماً معلوم اولور.
 شویله که:

معطوف و معطوف علیک ایکیسیده عربی ویا ایکیسیده فارسی ویا
 بری عربی بری فارسی اولورده معطوف علیک اخرنده حروف علت
 ویا حروف ما . وهای رسمیه بولتمازسه واو موصوله کلور واکر
 معطوف و معطوف علیدن بری عربی بر ترکی بری فارسی بری ترکی
 وایکیسیده ترکی کله لردن عبارت اولورسه واو مقصوله کلور .

برنجی حاله مثال

ایکبیره عربی — عدل و احسان
 » فارسی — آب و تاب
 رار موصوله { امنیت و آسایش
 بری عربی بری فارسی { آسایش و امنیت

ایکبجی حاله مثال

بری عربی بری ترکی — درایت و چالیشقانلق
 بری فارسی بری ترکی — پدر و اوغل
 رار موصوله { ایکبیره ترکی — قاش و کوز

خلاصه معطوف ایله معطوف علیه عربی و فارسی اولوبده معطوف
 علیک آخر حرفی حروف املانک غیرى ایسه و او موصوله کلوب
 خصوصات سائرده علی العموم و او موصوله کلور و بو دخی ایجاب
 حاله کوره مفتوح و یا مضموم او قنورسه ده بالاده دینلدیکی وجهه نثرده
 مفتوح و نظمه اکثریا مضموم او قومق لازمدر .

۹۱ — ها : اداتی ترکیجده [تنبيه] معناسنی و یروب مفرداتک اول
 و اخرلرینه و مرکباتک اخرلرینه کلور .

یا زها . چالیش ها

ها کلیور . ها کلدی

یاغمیور کلیور ها ... کبی

۹۲ — ی : اشبو حرف ترکیجده [اضافت. مفعول به] اداتیدرکه

Baranoğlu, Şahin (1999). Abdurrahman Süreyyâ Mizânü'l-belâga. s.116-117.

116

YİRMİİKİNCİ DERS

Edât-ı °Aţf

Bi-ḥasebi'l-istikrâ lisân-ı °Osmânîde edât-ı °aţf ondoğuz ḥarfden °ibâret olup bu dersimizde yalnız ikisinden ya°nî ve ile deden bahş olunacaktır.

Ḥurûf-ı °âţfeden ve, şoñradan Türkçeye alınan bir kelimedir ki onuñ isti°mâlinde bizce cânib-i ma°nâ gözedilmeyip yalnız istiḥsân-ı lafz için kullanılmaktadır.

Zîrâ bir gün şabâḥdan aḥşama kadar te°âţî-yi efkâr için cereyân edecek bir muḥâvere-yi şifâhiyye eşnâsında selîkaten venîñ isti°mâline ḥâcet messetmez iken kalem ele alınınca der-ḥâl nehc-i muḥâvere değışerek kelimeler, cümleler arasına venîñ şoḡşdurulmasına lüzüm gösterilmesi tekellüfât-ı münşiyâne yol aldıktan şoñra kelime-yi mezkûreniñ lisân-ı Fârisîden isti°âre kılındığına delîl-i °alenîdir. Çünkü 236 lisân-ı Türkî temevvüc ve ihtizâza mâ°il olup kendilerinde titreklik olmayan kelimeler ile pek de imtizâc edememekte olduğundan ma°âzılayı ya°nî °ibâreleriñ şıkışıklığını tıkızlığını def° ile titreklik vermek için Fârisîde ekşeriyâ ötre gibi isti°mâl olunan vav-ı °âţfeniñ isti°âresine lüzüm gösterilmiştir.

Ġâlibâ bu daġıkaya mebnî olmalıdır ki küttâb-ı °aşrîñ ekşeri mevşûfuna muţâbık olsun olmasın evşâf-ı °Arabiyyeniñ te°nîşine inhimâk gösteriyorlar. Mü°enneş ve müzekkeri fark ve temyîze muţtedir üdebâdan ba°zıları bile pek çok def°alar ḥilâf-ı kâ°ide şıfatıñ te°nîşinde yañıldıkları görülmekte olup bunları böyle bir yañılışğa sevġ eden meyl-i tabî°atden başka bir şey olmadığı ednâ bir mülâḥaza ile taşdıġ olunur.

İşte yukarıda dedigimiz gibi vav-ı °âţfeniñ isti°mâli maḥzâ tezyîñ-i elfâz için olup min-ḥayşü'l-ma°nâ vücüd ve °ademi müsâvîdir. Meşelâ *Bu işde Zeyd' iñ, °Amr' iñ, Bekir' iñ, Ḥâlid' iñ medḥali yok.* diyerek muzâfunileyhleri 237 biribirlerinden kaç° etsek şîve-yi lisâna daha ziyâde mülâyim düşüyorsa da faġat söze insicâm vermek için *Bu işde Zeyd ve °Amr, Bekir ve Ḥâlid' iñ medḥali yok.* daġı denebilir.

Binâberîn kelimâtın âheng-i eşvâtına düzen vererek kelâmı şa'şafalandırmak için *vav-ı âtîfenî* isti'mâlinde iki şart aranmalıdır. Bu iki şartdan biri mevcüd olmadıkça aşıl şîve-yi lisânı terk ile selîka-yı mâder-zâdiye yan bakmakta hiç ma'nâ yoktur.

Evvelâ ma'tûf ve ma'tûfun'aleyh Türkçe olmamakla ber-â-ber faşıl, vaşıl; vücüd, 'adem; ah, enîn; nâz, niyâz; feryâd, figân; şıfat, mevşûf; eb, ibn; şeyh, şâbb; leyl, nehâr gibi aralarında tezâyüf ve tezâd olmalı yâhud fazl, kerem; gayret, himmet; şecâ'at, fütüvvet; fark, temyîz gibi ma'nâca mukârebet ve müşâreket bulunmalıdır.

238 Şâniyyen yek-dîgerine merbût bir çok kelimeler birbirini velyetdiği taqdîrde müzâvecet üslûbunu gözetmeli ve aralarına fâşıla vererek çifter çifter birbirlerine 'atfetmelidir: *Zeyd ve 'Amr, Bekir ve Hâlid' in kavlince gayret ve hamıyyet, fütüvvet ve semâhat, şecâ'at ve besâlet mehâsin-i ahlâkın güzîdelerindendir.* gibi.

Ba'zan zarûret-i şî'r için şîve-yi Fârisiye itbâ'en bilâ-fâşıla bu yoldaki kelimeler yek-dîgerine dahi 'atfolunur.

Ferîşte-hüy u meh-rüy u sebk-rüh u girân-ı temkîn
Mülâyim-ıtab' u hõş-zât u suhan-dân u suhan-perver

İmdi cümlelerin *vav-ı âtîfe* ile birbirlerine rabtına gelince bu bâbda hiç bir tevcih-i vecih olmayıp Fârisî edâya taklîdi muhassenât-ı bedî'iyyeden 'addedenlerden başka bu meslegi begenenler pek nâdirdir. Hele cümleleri yek-dîgerine rabt için eş'ârda *vav-ı âtîfenî* isti'mâli hemân külliyyen mehcür gibidir.

239 Şu kadar var ki lisân-ı Türkîde *yoksaya* mu'âdil olup cümle-yi şartıyyeyi mutazammın olan *illâ* kelimesi dâ'imâ *vav-ı âtîfe* ile müsta'meldir: *Zât-ı 'alîñiz de teşrîf buyuruñuz ve illâ bendeñiz de gıtmem.* gibi.

Fakat 'atf-ı kışsa 'ale'l-kışsa için birkaç cümleyi birbirlerine rabt için gerek şukûk gerek fûnunda velerin isti'mâline lüzûm vardır.

Şurası da bilinmeli ki venîñ vaz'ı cem' için ise de iki mütenâkız kelimeler arasında vâki' olduğu taqdîrde *yâ* gibi terdîd için olur: *Vukû', 'adem-i vukû'; Vücüd, 'adem-i vücüd* gibi.

